
**ŠTA JOŠ TREBA
UČINITI DESET
GODINA NAKON
UJEDINJENJA:
ISPUNITI BERLINSKU
REPUBLIKU
ŽIVOTOM!**

ARNULF BARING
Sa nemačkog prevela Hana Čopić

Pošto smo se vratili u centar Evrope, mi Nemci se u prvom redu moramo potruditi da stabilizujemo naše istočno okruženje – kako u interesu drugih, tako i u našem sopstvenom interesu. Otkako su parlament i vlada ponovo prešli u Berlin, verovatno se postepeno sve bolje uočava novo-staro okruženje svih Nemaca, srednjoistočna Evropa. Pored održavanja naših već dokazanih veza sa zapadom, sada je to naš prioritetni, dodatni zadatak. Jer Odra, ranije središte monarhije, sada čini našu istočnu granicu. Poljaci su, posle Francuza, naš najveći, najvažniji sused.

Zašto je kod nas tako malo ljudi zainteresovano za to kako je tamo i, uopšte, dalje istočno od nas? Već i geografski atlas zapostavljaju prostor između nas i Rusa. Da li to našu inače neobuzdanu želju za putovanjem umanjuje potisnut bol za mnogim oblastima na kojima su se Nemci osećali kao kod kuće i gde su ostavili tragove u arhitekturi? Ili je to strah da se kroči na područja čiji su izgled nekada određivali Nemci i Jevreji? Jedni su ubijeni, drugi proterani. Samo ako sebi predočimo sve što je izgubljeno, ako to prihvatimo, bićemo u stanju da racionalno i ispravno razumemo naš stari i problematični centralni položaj. To je, kao što rekoah, najvažniji novi zadatak koji Nemačka ima otkako je Berlin postao glavni grad. U dalekom svetu nemamo bogzna koliko posla. Naše primarno polje delovanja je u Evropi. Čvrsto usidreni u Evropskoj uniji, moramo energično poraditi na stabilizaciji srednjoistočne Evrope.

Šta inače znači to što je glavni grad premešten? Nova, solidarna svest o našoj ulozi nije nam potrebna samo kad je u pitanju srednjoistočna Evropa. Ubuduće bi trebalo da bolje sagledavamo i same sebe. Tek od kada je Berlin ponovo postao glavni grad, većina zapadnih Nemaca primećuje šta se zapravo dogodilo 1990. Od preseljenja, dakle, sve više ljudi se pita šta da misli o

"Berlinskoj republici", o kojoj se neko vreme toliko pričalo.

Prvo saopštenje koje je pre dve godine izdao novi kancelar Gerhard Šreder samo je nesigurno nagoveštavalo šta bi trebalo da bude ta "republika nove sredine" koja nastaje u Berlinu. Šreder je hvalio kosmopolitsku atmosferu grada, Berlin kao magnet za mlade ljude i kulturnu avangardu, i u njemu video "veselo i uzbudljiv grad" za mlade Nemce i Evropljane "koji se poznaju sa fudbalskih utakmica i *Love Parade*. Ako hoćemo da Berlin načinimo glavnim gradom nove sredine, upravo će nam ove tradicije služiti kao polazište."

To neće biti dovoljno. Kada se govori o ovoj promeni mesta, valja biti veoma obazriv, jer ona istovremeno predstavlja i povratak u našu dugu istoriju, prema kojoj, na ovaj ili onaj način, moramo zauzeti drugačiji stav. Onaj ko izgrađuje nov stil u nemačkoj politici, ko želi da se predstavi kao otvoreniji, slobodoumniji i suvereniji negoli u provincijskoj skrojenom Bonu, mora da usvoji visoke kriterijume. On mora da ima u vidu daleko više od samo poslednjih pedeset godina, ali istovremeno ne sme ni na trenutak da zaboravi vrline koje su staroj Saveznoj Republici Nemačkoj donele poštovanje i odobravanje sveta: skromnost u nastupu, kooperativnost, sposobnost da se saslušaju drugi, da se uoče njihovi interesi, da se pažljivo radi na postizanju konsenzusa.

U slučaju da se, pak, prihvati nekakvo samosvesno odsustvo stila, promeniće se i suština SRN, iako etablirane institucije, ustav, partije, partijski aparati naravno ostaju. "Berlinska republika" – to su za sada samo dve reči. No, one odslikavaju jedno rašireno, a nejasno

očekivanje. Upadljivo je da se sve manje govori o "SR Nemačkoj", da je proslava njene pedesetogodišnjice pobudila tek slabo interesovanje. Sve se više govori o "Nemačkoj", o "Republici". Šreder je u pravu: primetno velik broj mladih ljudi – i ne samo mladih – sa puno očekivanja gleda ka Berlinu, seli se u Berlin. Mediji, novine, izdavačke kuće – svi kalkulišu sa novom metropolom i ravnaju se prema njoj. Ovo rasprostranjeno, moćno očekivanje već je samo po sebi element promene. Ono će nam omogućiti da postojeće stanje vidimo drugim očima, i stvoriti atmosferu u kojoj ono što je novo ima priliku da izbije na površinu, da se ostvari. Građanskiji, stalozemni, provincijalniji nego veći deo zemlje, Bon je uvek bio atipičan za SRN. Tamo se slabo moglo saznati čime se Nemci bave. Sa Berlinom je upravo obrnuto. Berlin je u lošijem stanju nego ostali veliki gradovi. Siromašan je. Mnogo toga što je pogrešno mora biti i biće sigurno promenjeno. S druge strane, u njemu nailazimo na izuzetnu kulturnu i umetničku raznovrsnost. Socijalni sukobi su na delu, a pojedini kvartovi su postali prava geta. Berlin je i podsticajan i uzbudljiv, on inspiriše razgovore, rasprave. Istorija Nemačke ovde je na svakom koraku, bliža nego bilo gde drugde. Od kada su parlament i vlada ponovo u Berlinu, te činjenice je posebno svesno inostranstvo. U Bonu niko nije ni pomišljao na Treći rajh, tamo ništa nije podsećalo na nacionalsocijalizam. U Berlinu će mnoge slike iz Hitlerove vladavine ponovo izroniti iz sećanja, ali nadam se i raniji, bolji periodi naše istorije. U svakom slučaju, posledice još veoma prisutnog posleratnog vremena svakako će biti primetne. Stari zapadni Berlin i glavni grad NDR-a u velikoj meri žive paralelnim životom,

čine dva politički različita sveta. No, nigde u Nemačkoj ne može se videti toliko radoznalosti i promene.

Berlin će, kao sedište vlade, vremenom postati i te kako značajan što se atmosfere tiče, u slučaju da nacija, o čijoj snazi govori i sam kancelar, posle pedesetogodišnjeg prekida smog- ne snage za jedan pravi glavni grad i prestane da se, dakle, zadovoljava pukim administrativnim centrima kao što je Bon. Integracijom u sistem demokratskih zapadnih država i tržišnom privredom, Demohrišćanska unija je obeležila "bonsku državu", čiji je simbol bila nemačka marka, i zato je CDU daleko najvažnija partija stare SRN (sve ostale su, u osnovi, bile samo dodaci). Sada je u Berlinskoj republici u vazduhu unija levice, ona se učvršćuje na vlasti, a vezivanje Nemačke za Zapad mora se dopuniti sveobuhvatnim konstruktivnim angažmanom u državama istočno od nas. U Berlinu će se na njih obratiti mnogo više pažnje nego na Rajni. Na drugoj strani započet je jedan izuzetno smeo zapadnoevropski eksperiment – evro, koji bi, ako bude imao uspeha, mogao da utiče na "stapanje" kontinenta, a u svakom slučaju stavlja Evropsku uniju pred veliki test. Nemačka se, dakle, nalazi pred nizom izazova na koje nije navikla. Mnoge činjenice govore u prilog tome da između Istoka i Zapada, između slobode i jednakosti, moramo da nađemo novu ravnotežu kako u odnosu prema drugima, tako i u odnosu prema nama samima. Treba se nadati da će buduća sinteza novom, programskom imenu "Berlinska republika" dati sadržaj i smisao.

Možda će nam čak biti potreban i novi ustav. Dobro je što se toga nismo poduhvatili 1990. godine, jer tadašnji okrugli stolovi nisu delovali posebno ubedljivo. Ali zato se u bu-

dućnosti ovo pitanje može postaviti iznova i drugačije. U zavisnosti od političkog ukusa, kod nas se hvali čas Margaret Tačer, čas Toni Bler. No, ono što su najpre Tačerova, a potom i Bler uradili na polju zakonodavstva u prvim mesecima vlasti, u Nemačkoj je potpuno nezamislivo. Naš ustav koalicioni koji osvoji vlast ne daje slične mogućnosti, što gotovo osujećuje svaku energičnu vlast. Nemački sistem vlasti nastao je 1949. pod utiskom katastrofe u koju je odvela diktatura. Šokirani nacionalsocijalizmom, tvorcima su se odlučili za ravnotežu vlasti, koja pogoduje nepokretljivosti i statičnosti, a to je ionako blisko našem društvu usmerenom na postizanje konsenzusa. U kriznim vremenima ovo bi se moglo pokazati fatalnim. Možda su najbolji dani našeg "Osnovnog zakona", osnove našeg "ustavnog patriotizma", već prošli.

Nemačkoj federaciji je, na primer, neophodna reorganizacija. U međuvremenu nekoliko činjenica govori u prilog njenom ukidanju. Teoretski, njeni bi se zadaci mogli svesti na poslove upravljanja i negu tradicije, sa sve zastavama i ocima nacije. Međutim, ustav apsolutno zabranjuje ukidanje federacije, a mi smo, uostalom, u našoj dugoj istoriji imali dobra iskustva sa njom. Dakle, ona se mora reorganizovati. Saveznoj državi, pokrajinama i opštinama trebalo bi dodeliti specifične nadležnosti i odgovarajuće finansijske izvore, dakle preneti na njih punu odgovornost za domene koji su im dodeljeni. Način na koji se sastavlja Gornji dom parlamenta, Bundesrat, potiče iz Bizmarkovog carstva, on je, dakle, stvoren pod sasvim drugačijim pretpostavkama i sada je zastareo. Kako se dugoročno može opravdati to što Gornji dom stalno opstruira vladu, a da pri tom sam ne preuzima odgo-

vornost u čitavoj državi? Sramno je u kojoj meri su se pokrajine nećkale prilikom ponovnog ujedinjenja. Često se pokazuje koliko vlada stalno mora da računa na otpor pokrajina, čak i onda kada većina pokrajinskih vlada pripada istom političkom bloku.

Dakle, odnos savezne države i pokrajina mora se ponovo promisliti. Dakako, ovo nije jedina tema. Isto tako treba razmisliti i o direktnom izboru saveznog predsednika i o njegovim novim nadležnostima, ali i o uvođenju većinskog izbornog sistema, koji su tokom šezdesetih neke moćne struje unutar SPD-a želele da uvedu, čak su ga zamalo i uvele. No, sva ova razmišljanja o ustavnim pitanjima za sada su uzaludna. Tek nakon velikog potresa, revolucionarne promene svesti, moći će da se razmišlja i o korenitoj promeni ustava. Možda ćemo imati tu sreću da okolnosti iznude nekakvu novu praksu vladanja. U tom slučaju možemo ostati pri ustavu. Gete, kog 1999. nismo slavili bez razloga, bio je u pravu kada je rekao da je hrabrosti vlasti najveća potreba.

Možda je drugim narodima lakše da rešavaju svoje probleme, jer se na području na kojem žive osećaju kao na svome, ne samo geografski nego i istorijski. Povratak u Berlin za nemačku istoriju može da znači povratak kući. To mnoge plaši. No, time bi naša zemlja mogla da stekne i čvršći osnov za osećaj krivice. Atmosfera vremena u kome živimo zahteva osvrtnost na istoriju. Bilo je perioda u kojima je društvo nalazilo sebe u utopijskim projektima. Sada se nalazimo na početku faze u kojoj nemačka istorija opet dobija na težini.

Bilo bi nesuvislo tvrditi da poznavanje istorije vodi veličanju prošlosti. No, i tvr-

diti suprotno je pogrešno. Istorija nas uči kako se došlo do uspeha i poraza, šta znače napredak i reakcija, šta je bilo značajno, šta je izvojevano uz velike teškoće. Ona može da bude putokaz za sopstveni život, za ono čemu treba stremiti i za ono što je bolje zaobići. Poznavanje istorije čak i u malim, lokalnim okvirima može da opomene na skromnost, da odgovori čoveka od svakog pametovanja.

Ko našu prošlost stavi pod lupu, brzo će se oprostiti od rasprostranjene predstave da smo mudriji i odvažniji negoli naši preci. Onaj ko se radoznalo i otvoreno (dakle, bez osećaja više vrednosti, koji je ionako uvek neopravdan) okrene ka različitim etapama naše prošlosti, naići će na brojna iznenađenja. Za razliku od svih spekulativnih vizija i misaonih konstrukcija koje su puke tvrdnje, a nikada se nisu pokazale na delu, istorija ima tu prednost što ona predstavlja izvesnost o tome da se i u prošlom životu može otkriti stvarnost. Čovek ide putem kojim je pre njega neko već išao.

Nesputana radoznalost za otkrivanje tog nekadašnjeg života nam je zagorčana već nekoliko decenija, jer se nemačka istorija uglavnom poistovećuje samo sa onih dvanaest godina. U središtu pokušaja samospoznaje u Nemačkoj još se nalazi monolit nacionalsocijalističke prošlosti, ledena santa zločina iz onog vremena. Tamne senke tadašnjih događaja sa povećanjem vremenske distance i same postaju sve duže. Možda bi nacionalsocijalisti već odavno potonuli u zaborav da nisu odgovorni za ova nedela. Zločini su jedino što još povezujemo sa ovom erom. Berlinski sociolog Aleksandar Šuler zapitao se odakle dolazi ta neobična privrženost teroru. Da li je moguće da nacionalsocijalizam, kao i ko-

180

munizam, fascinira ne uprkos mnogim ubistvima koja ima na savesti, nego upravo zbog njih? Šuler piše da Treći rajh od zaborava, paradoksalno, spasava upravo širom sveta rasprostranjeno sećanje na Holokaust. Spomenikom žrtvama Holokausta kod Brandenburške kapije žali se za jevrejskim žrtvama, nastavlja Šuler, ali se istovremeno slavi snaga nacionalsocijalizma. "Mit je jači od razuma."

Koji mit? Kakvu to privlačnu snagu političko ubistvo ima upravo za maštu intelektualaca? "Ko ubija, zahteva za sebe istorijsku legitimnost. Time nova elita može da dokumentuje i ostvari svoj zahtev za moć. Smrću do života – to je biblijski princip, ali upotrebljen dijalektički, on apeluje na to da do života dolazi samo onaj ko i sam ubija, ko nosi krvavi mač apokalipse." Ko ubija druge, učestvuje u mitu o besmrtnosti. Totalitarizam predstavlja pokušaj da se pokaže prolaznost, čovekova ništavnost. U ovom smislu je totalitarističko ubijanje mitski čin. "Ko je komunist ili fašista, njega realnost ne zanima. Ili bar ne ona empirijska. Komunisti i fašisti žive u nekom drugom svetu, u mitu, u jednoj istorijskoj strasti koja nama nije dostupna."

Sva istraživanja, razmišljanja i debata, sve knjige i svi filmovi neće nas osloboditi ove mračne prošlosti. Ona pritiska našu zemlju, i od nje nas ništa neće osloboditi. To moramo da prihvatimo. Nemci će uvek stajati pred tim ogromnim nemim bregom, nemoće okruživati ovu santu leda i nikada neće shvatiti kako je to moglo da se desi. Neće moći da crpu utehu ni iz činjenice da su i naši tadašnji neprijatelji za vreme Drugog svetskog rata počinili stravične zločine nad ženama, decom i starcima u Nemačkoj.

Poređenje ne oslobađa krivice. Ono ne umanjuje nemačka nedela. Aušvic, ono za šta on stoji kao šifra, ne može se izmeniti. On će biti deo nas dokle god bude Nemaca.

Ako ova zemlja hoće da raščisti sa samom sobom, ona se mora pomiriti sa ovom činjenicom. Neizbrisivo sećanje se mora podnositi. Kao Nemač, čovek mora da živi sa predstavom da u svakoj porodici verovatno postoji jedan bliži ili dalji rođak koji se mora smatrati ubicom. No, to ne znači da se čitava porodica sastoji od ubica. Isto tako se ne može reći ni da je celokupna rodbina odgovorna za pojedinca.

Kasnijim generacijama trebalo bi ostaviti u amanet ono što je publicista Sebastijan Hafner napisao u knjizi *Od Bizmarka do Hitlera*: "U istoriji Nemačkog carstva ne sme se prećutati progonoj Jevreja i pokušaj njihovog istrebljivanja. On se desio, i on predstavlja sramnu mrlju u ovoj istoriji. No, sa druge strane, ne možemo ga ubrajati u elemente koji su, kao uostalom i mnogo toga u autoritarnoj državi, od samog početka postojali u istoriji Nemačkog carstva. Verovatno bi i bez Hitlera posle 1933. postojala autoritarna država. Možda bi bilo i Drugog svetskog rata. Ali ne i ubistva više miliona Jevreja." Ako Nemci ikada u budućnosti nađu svoj unutrašnji mir, naći će ga u upravo ovakvim iskazima.

Ma kako nas pritiskala neizbrisiva sećanja na nedela naših predaka, istovremeno je jasno i da ona ne čine celu nemačku istoriju ovog veka. Pogrešno je misliti da naša istorija može i mora da se sagledava samo u svetlu logora smrti. Trebalo bi da se međusobno ohrabujemo u tražanju za našim korenima, da kopamo dublje po prošlosti. Tako će svako ko je nepristrasan naći

na mnogo toga pozitivnog. Kakvo kulturno, duhovno i religijsko bogatstvo nalazimo na prostoru između Vitenberga i Vajmara od vremena reformacije naovamo! Šta je samo srednjoevropska Nemačka devetnaestog veka dala svetu na polju filozofije i nauke, muzike, književnosti i likovnih umetnosti!

Pojedinačno će svako drugačije staviti akcente. Jedinstvena istorijska slika ne može da postoji. Mnoga važna istorijska sećanja regionalnog su karaktera. Čak se često postavlja pitanje da li uopšte postoji *jedna* nemačka istorija, ili pre mnogo različitih, nepovezanih. Koliko dinastija – pomenimo samo nekoliko naročito važnih: Sasi, Salijevci, Štaufovci, Habsburzi, Hoencolerni – i koliko glavnih gradova! Možda su sposobnost promene i šarolikost Nemačke, koja predstavlja Evropu u malom, naša najvažnija karakteristika. Samo ravnodušnost prema nama samima može dovesti do toga da ovo bogatstvo smatramo irelevantnim u poređenju sa Aušvicom. Bilo bi žalosno ako Nemci ništa iz svoje prošlosti ne bi ocenili pozitivno. Ne bi trebalo da usvojimo mizantropiju i volju za uništavanjem koje su bile svojstvene Hitleru i njegovom pokretu. Njegov nihilizam ne sme postati sastavni deo nas, niti sme da se primeni na čitavu našu istoriju. Jer u celini, ona je ipak nešto s čim možemo izaći pred svet. Nemci su vekovima konstruktivno delovali u Evropi.

Gete je, u znaku oduševljenja Grčkom, zahtevao: "Neka svako bude Grk na svoj način, ali neka bude Grk." To danas važi i za nas Nemce. Svako bi trebalo da se priseti šta mu je u nemačkoj prošlosti važno, da prosleđuje i prenosi ono što u našem narodu smatra vrednim. Pri tom će se uvek štošta iz drugih naroda uliva-

ti u nemački narod. Naše bogatstvo čini i to što smo uvek bili zemlja kroz koju se prolazi, mesto susreta i uticaja sa svih strana sveta, blistava boja na velikom tepihu Evrope.

Načelna otvorenost, potvrđivanje našeg naroda u očima Nemaca samih, predstavljaće svojevrsno oslobođenje. To nikako ne znači da ćemo zaboraviti veliki nemi breg, iako se neki upravo toga i plaše. Biće upravo suprotno. Čim Nemci prepoznaju sebe u onome što su predstavljali tokom velikog dela sopstvene istorije – narod skroman, filantropski nastrojen, čestit i miroljubiv – neće više smatrati Aušvic centralnim datumom, esencijom naše istorije, i time će nju lakše podnositi. Da bismo bili od koristi i Nemačkoj i Evropi ne smemo naravno da izgubimo iz vida mrkokošuljašku kob – nikada i nećemo. No, istovremeno ipak moramo imati dobro mišljenje o sebi samima.

Za to su potrebne i javne emocije. SRN je, sa dobrim razlogom, dugo bila ponosna na to što predstavlja potpuno racionalnu tvorevinu. Sva politika i sav uspeh mereni su jedino time koliko je novca u prometu, šta se na finansijskom planu može ponuditi građanima. I sam neverovatan događaj ponovnog ujedinjenja nije posmatran kao srećan povratak kulturno bogatih oblasti u zajedničku zemlju, nego se pre svega razmišljalo o tome koliko to sve košta. Ovakvo redukovanje životnog stava jednako je žalosno koliko je i objašnjivo kao reakcija na zloupotrebu emocija u Trećem rajhu, pa i u NDR-u.

Isto kao što su osećanja preko potrebna svakom zdravom pojedincu, tako otvoreno ispoljavanje emocija igra veoma važnu ulogu i u svakoj zemlji. Od njih zavise unutarnja ravnoteža, čvrstina i spoljašnji sjaj. Ko prema sebi

kao pojedincu nema pozitivan stav, za okolinu ne predstavlja zadovoljstvo, već teret. Dokle god Nemci budu mučili sebe svojim negativnim nacionalnim osećanjem i mržnjom prema sebi, ostali neće moći da računaju na njih. Učinićemo radost i sebi i susedima kada naučimo da rado budemo Nemci a da sebe ne preuveličavamo.

Neko je rekao da se nacija može prepoznati po svom ubeđenju da je u prošlosti učinila velika dela i po rešenosti da ih i ubuduće čini. Da li smo mi nacija, da li želimo da učinimo nešto veliko? Kod nas odavno postoji čudnovato kolebanje između makar retoričke spremnosti da usrećimo ljude širom sveta i obeshrabrenog, pokajničkog poricanja sebe samih. U osnovi, Nemci ne znaju šta bi zapravo mogli da traže na ovom svetu. Oni nikada nisu posedovali sopstvenu civilizacijsku ideju, nikada nisu znali u kakvu formulu treba da zaodenu ono što smatraju dragocnim, pa da to približe drugim narodima, da ih pridobiju za sebe. Rusi su imali panslavizam, Francuzi ideje iz 1789, Britanci i Amerikanci dugu demokratsku tradiciju. Kod nas ne postoji ništa tome slično. Samo teškoće u orijentisanju i nepredvidljivost. To nas čini nesigurnim, oduzima nam oslonac i otežava sve diskusije o primanju novih državljanina i o državljanstvu. Šta podrazumevamo pod integracijom? Koje vrednosti treba da važe? Šta očekujemo od novih sugrađana? Kakva znanja oni moraju da dokažu, šta da učine?

Ako bi naša Nemačka bila samo zajednica za zbrinjavanje i agencija za preraspodelu sredstava i šansi, ona ne bi mogla da postoji, ne bi povratila samosvest i dostojanstvo. Duhovne snage igraju odlučujuću ulogu. Šta iz poslednjih pedeset godina želimo da ostavimo čovečan-

stvu u nasleđe? Ima li u NDR dostignuća koja mogu da uđu u svekoliko pamćenje sveta? Teško. A u SRN? U izbornoj treci 1972. Vili Brant je izrazito naglašavao da je ponosan na svoju zemlju, na nemački model, koji je tada podrazumevao dostignuća države na polju socijalne zaštite, modele participacije radnika, otvoren sistem obrazovanja. Danas na sve to gledamo sa izvesnom dozom skepse. No, SR Nemačka može da bude ponosna na to što je duže od pola veka – najduža dobra faza koju smo imali u novijoj istoriji – razvila živu i širom sveta poštovanu demokratiju, snažnu privredu, sveobuhvatnu pravnu zaštitu i pouzdan sistem socijalne zaštite. Ovi stubovi našeg samopouzdanja čvrsto su usađeni u umu i u srcu naših sugrađana.

Ono što sada još nedostaje nagovestio je u martu 1998. Mađar Đerđ Konrad, predsednik Berlinsko-Brandeburške akademije umetnosti. Prilikom otvaranja izložbe o mitovima evropskih nacija u Nemačkom istorijskom muzeju Konrad je upitao: Šta to drži na okupu zajednice, a šta religije i porodice, nacije i partije? To su zajedničke bajke, ono što čitamo, čemu nas uče, što čujemo na svakom koraku, recimo na radiju, o čemu se razgovara u porodici ili kafeu, ono što usvajamo obrazovanjem. Čovek ima potrebu da negde pripada. Masa stanovništva ne mora naročito da razbija glavu o tome, jer nasleđuje zbirku bajki koja kolektivnom egu pre prija nego što mu smeta. "Svakoj naciji je potrebna saga o njenom poreklu, slavne anegdote i sećanja na zajedničke patnje. Ako nemamo istoriju, ni sami ne postojimo." Konrad kaže da se verskim praznicima pridružuju nacionalni. Priče na koje se oni nadovezuju imaju emocionalno dejstvo. Po odanosti mitu očituje

se i lojalnost građana državi. Kod ljudi očigledno postoji potreba da s vremena na vreme budu poneseni zajedničkim Ja. Čoveku su potrebni praznici koji ga uzdižu, prilikom kojih svakodnevicu ostavlja iza sebe. "Uzvišena osećanja koja se javljaju nedeljom od velike su važnosti. Nisu potrebni samo meso i vino, potreban je i patos." Ono što je nekada predstavljala crkva, kasnije je postala otadžbina. "Kolektivni mitovi su neizbežni. Menja se samo njihova spoljašnjost. To je građa od koje smo stvoreni."

Na pomenutoj izložbi mitovi naroda su ilustrovani primerima. U devetnaestom veku za Nemce je bila važna bitka u Tevtoburškoj šumi, Barbarosina smrt, reformacija kao nacionalno-istorijski događaj, oslobodilački ratovi i osnivanje carstva. Danas bi taj izbor sigurno izgledao drugačije, iako bi se ponegde možda i podudario s ovim. No, u svakom slučaju, poslednja dva datuma još mogu da predstavljaju početne tačke zajedničkog samopotvrđivanja. Sada, međutim, i drugi događaji dolaze u obzir, kao što je, primera radi, revolucija iz 1848.

Ko ne želi da se vraća daleko u prošlost, sredinom dvadesetog veka nailazi na dva događaja od kojih može da se stvori mit, bolje rečeno, koja služe kao uzor, nude povod za radost i priliku za zajednički ponos. Naš sadašnji nacionalni praznik, 3. oktobar, nije jedan od njih. On nam ništa ne kazuje, on nema sadržaj. Teško da neko uopšte i zna zbog čega slavimo upravo ovaj praznik. Onaj ko se raspita retko će čuti pravi odgovor. A onaj ko zna, kao veliki učitelj, nailazi se u nedoumici šta tim povodom treba da ispriča deci u školi. Proglašavanje ovog datuma praznikom bilo je promašaj. Nije ni čudo što je svaka javna diskusija tim povodom izbegavana.

Raniji nacionalni praznik Banske republike, 17. juni, bio je problematičan sve do ujedinjenja, jer su zapadni Nemci slavili događaj koji se kod Nemaca iz NDR-a odigrao osam godina nakon završetka rata. Otkako su se oba dela zemlje ponovo našla zajedno, ovaj problem se gubi. No, mnogo činjenica govorilo je – pa i dalje govori – u prilog tome da se ovaj datum sad proglasi opštenemačkim praznikom i da se njime slavi herojstvo istočnih Nemaca. Bilo bi prosto pravično da se građanska hrabrost naših zemljaka trajno prizna na ovaj način. Osim toga, time bi se i jesen 1989. stavila u pravu istorijsku perspektivu. Jer ono što je 1953. propalo zbog sovjetskih tenkova, uspeo je trideset šest godina kasnije zahvaljujući tome što se Rusi nisu mešali.

Naš narod se s pravom muči sa svojim nacionalsocijalističkim nasleđem. Utoliko je razumljivije što mu teško pada veličanje sopstvene istorije, događaja na koje bi mogao da bude ponosan, zbog kojih bi morao da bude srećan. Šta su samo Francuzi napravili od napada na Bastilju, od jednog – strogo istorijski posmatrano – skromnog, ne tako riskantnog događaja! A mi? Naša zemlja nije tako bogata impresivnim pokretima za slobodu da bi sebi smela da dozvoli, ili pak mogla da dopusti, zaboravnost.

Veliki trenutak naše istorije bili su dani i dela 16. i 17. juna 1953. Prvi put u tadašnjem Istočnom bloku, tri godine pre događaja u Poljskoj i Mađarskoj 1956. i petnaest godina pre češkog proleća 1968, tih junskih dana ispoljen je snažan bunt u delu Nemačke koji su okupirali Sovjeti. Za samo nekoliko sati narasla je povorka demonstranata na čelu sa građevinskim radnicima sa Staljinove avenije, koji su se pobunili protiv podizanja norme bez podizanja nad-

nice, administrativne mere koju je doneo režim SED-a (Jedinstvene socijalističke partije Nemačke), i tako se desio pravi ustanak u celoj NDR. Ti dani, 16. i 17. jun, obeleženi su spontanom revoltom naroda, bez političkog vođe, revoltom dirljive humanosti. Umesto da zauzima ju železničke stanice, pošte ili radio-predajnike, ljudi su tada, možda naivno, prvo pokušali da oslobode nevino zatvorene sunarodnike, političke zatvorenike. U toku nekoliko časova, u stotinama mesta, demonstracijama se pridružilo više stotina hiljada ljudi. Vrhunac su predstavljali masovni mitinzi u kojima se spontano zahtevalo jedinstvo i sloboda Nemačke: ljudska prava, slobodni izbori, demokratija.

Od 1945. Sovjetski Savez je nasilno ubrzao promene u svojoj okupacionoj zoni i bezobzirno ih forsirao od leta 1952; socijalističko deformisanje dobilo je nepodnošljive razmere. Zbog toga je stotine hiljada ljudi pobešlo na Zapad. Među onima koji su ostali rastao je otpor koji je posle Staljinove smrti eksplozivno našao sebi oduška. Da Rusi tada nisu intervenisali silom, ovaj u osnovi narodni pokret bi već u leto 1953, a ne tek u jesen 1989, "počistio" režim čiji je vođa napustio glavni grad velikom brzinom. Ono što je pre jedne decenije srećno izvršeno, 1953. se završilo streljanjima i dugim zatvorskim kaznama. Hiljade ljudi je moralo da okajava u zatvorima svoju želju za slobodom.

Sedamnaesti juni je bio i jeste, i to posebno od 1989, večiti povod za tihi ponos Nemačaca. Hrabrost i odlučnost naših muškaraca i žena koji su zarad ciljeva formulisanih ovog dana mnoge godine proveli u zatočeništvu, a u više od stotinu slučajeva žrtvovali čak i sopstveni život, moraju da se sačuvaju u sećanju nacije; jer

ono što su oni zastupali danas čini i činiće i ubuduće osnov naše zajedničke, sada iznova srećno ujedinjene države: jedinstvo i sloboda, humanost i istinska demokratija.

Drugi od ova dva velika i sećanja vredna događaja iz naše najnovije istorije jeste 20. jul 1944. Tog dana je, prilikom redovnih brifinga u firerovom vrhovnom štabu nedaleko od Rastenburga, nekoliko metara od Hitlera eksplodirala bomba koju je ispod stola sa mapama postavio mladi pukovnik Klaus Šenk, grof od Štaufenberga, teško ranjen u ratu, otac četvoro male dece. Kao oficir generalštaba, bio je jedan od retkih koji uopšte mogu da se približe Hitleru. Hitler je ostao nepovređen. Još iste večeri Štaufenberg je, sa još tri zaverenika, streljan u Berlinu u dvorištu zatvorskog bloka Bendler. No ovim činom, kojim je pokušao da ukloni glavu države, koju su tada još mnogi slavili kao boga, Štaufenberg je spasao čast Nemačke.

Među Hitlerovim protivnicima nalazili su se pojedinci koji se izrazito i po mnogo čemu razlikuju: po poreklu, načinu razmišljanja i političkoj orijentaciji. U osnovi, svako je znao da državni prevrat nema ozbiljnih izgleda za uspeh. Čak i da je atentat uspeo, zemlja se ne bi oslobodila omče koju su joj namakli moćnici. Tek tada bi u krugovima unutar vlasti počela borba za naslednika, a njen ishod bi bio krajnje neizvesan. Osim toga, kapitulacija, oko koje su se saveznici već sporazumeli, bila je neizbežna. U tom smislu stalno su se navodili argumenti kako je dobro što je atentat na Hitlera u istočnopruskom "vučjem šancu" osujećen; on bi doveo do sloma na svim frontovima, posebno na istočnom, do građanskog rata i, pre svega, otežao bi kasniji nastanak SR Nemačke stvarajući

njem nove legende o "nožu u leđa".* Sa druge strane, postoje mišljenja da bi taj mogući, raniji kraj rata nakon Hitlerove smrti u svakom slučaju spasao život milionima ljudi, a ostale poštedeo neizrecive patnje i sprečio razaranje naših mnogobrojnih, istorijskih i prelepih gradova.

No i kod odavanja počasti ovom datumu ovakva razmišljanja nisu mnogo važna. atentatori su delali iako su znali da njihov poduhvat nema skoro nikakvih izgleda. Ono što se odigralo 20. jula bilo je, pre svega, simboličan čin. U tome je njegov smisao, njegovo opravdanje. Upravo bezizglednost čitavog poduhvat njemu je dala moralnu veličinu. Bez podrške u sopstvenom narodu i bez ohrabrenja iz inostranstva, zaverenici su, u osnovi, delali iz samopoštovanja, iz osećaja odgovornosti prema našem narodu. Nemački vojnici su hteli da daju primer, rizikujući svoj život. Ovaj dan predstavlja herojsko delo, koje su hiljade naših najboljih glava platili životom.

Oba ova datuma naše najnovije istorije već pokazuju da naš narod ima razloga da bude ponosan. U jednom slučaju predstavnici elite različitih političkih ubeđenja ustali su protiv tiranije, u drugom je to bio spontani masovni pokret. U oba slučaja se radi o ljudskoj časti, pravdi i odgovornosti za zajednicu. Dakle, nije neophodno zalaziti daleko u prošlost da bi se i u Nemačkoj našli primeri zadivljujuće želje za slobodom i hrabrošću.

Tradicija se ne podrazumeva. No, ona se isto tako ne može ni proizvoljno stvoriti.

Sa druge strane, istoričar Erik Hobsbom nam je pokazao koliko je časnih tradicija koje smatramo pradavnim zapravo novijeg datuma, da su neke od njih, na primer, u Engleskoj stvorene tek u devetnaestom veku. I upečatljivi kontinuitet francuske nacionalne istorije od Karla Velikog ili Luja Svetog, preko Anrija IV, Napoleona i Šarla de Gola, pa sve do Žaka Širaka, nije došao sam od sebe, već je svesna konstrukcija. Ona postulira logičnost koju sami događaji nisu tako nužno imali.

Uprkos problemima koje imamo sa nemačkom istorijom, ali koje često i patetično preuveličavamo, trebalo bi da se po ovom pitanju ugledamo na Francuze. Tako bismo, ne prećutkujući lomove koje i ostale zemlje stalno doživljavaju, mogli da pronađemo i pojmimo tu istoriju kao smislenu i logičnu celinu. Mi moramo da prihvatimo mnogostrukost, višeznačnost i otvorenost naše istorije. Ona nije samo alarmanantna, nije samo povod za zabrinutost. Iz nje se istovremeno može crpeti i hrabrost. Naša prošlost ima dovoljno velikih momenata. I mi imamo razloga da verujemo sami sebi, da imamo dostojanstva i skromnog ponosa. Ono što nam je pošlo za rukom u poslednjih 50 godina ni izdaleka se nije podrazumevalo posle događaja koji su tome prethodili. To je, sve u svemu, velik podvig. To bi trebalo da nam poda hrabrosti za zadatke koji su pred Nemačkom.

Opšte je poznato da, od predsednika Francuske republike pa do običnog gradonačelnika u provinciji, u prazničnim trenucima, kao što je nacionalni praznik, svi kliču: "Vi-

186

* Erih Ludendorff, nemački general u Prvom svetskom ratu, i njemu bliski nacionalistički krugovi lansirali su legendu o "nožu u leđa" (*Dolchstoßlegende*), prema kojoj za poraz Nemačke u ratu nisu krivi privredni i vojni faktori, već sabotaza kod kuće – prim. prev.

ve la Republique, vive la France!" Ovo radosno odobravanje državnog uređenja, koje smo sami sebi pružili, i odobravanje Nemačke, zemlje u kojoj živimo i koju treba više da volimo, mogli bismo da uvedemo i kod nas sa istom radošću i samorazumevanjem. Duga istorija Nemačke i ono što smo sretno postigli za pedeset godina Savezne republike biće nam opravdanje da i mi u podesnim trenucima samouvereno uzviknemo: "Živela republika, živela Nemačka!"

Arnulf Baring (r. 1932. u Drezdenu), politikolog, istoričar i publicista, 1969–1976. redovni profesor politikologije na Slobodnom univerzitetu u Berlinu, od 1976. predaje savremenu istoriju i međunarodne odnose posle 1945. godine.

Naslov originala: Arnulf Baring, "Was zu tun bleibt, zehn Jahre nach der Wiedervereinigung: Die Berliner Republik mit Leben erfüllen!", preuzeto iz: Eberhard Diepgen (Hg.), *Deutsche Einheit. Gedanken, Einsichten und Perspektiven*, Jaron Verlag, Berlin 2000, str. 23–43.